

פרשת חיי שרה: מדוע הרב לא שותה מהיין בברכת האירוסין

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע שולח אברהם את אליעזר עבדו, למצוא אשה לבנו יצחק. לאחר שאליעזר מוצא את רבקה והיא מסכימה ללכת עימו, מברכים אותו אמה ואחיה 'אחותנו את היי' לאלפי רבבה'. במסכת כלה (פרק א') שחברה ככל הנראה בזמן הגאונים מובא, שמפסוקים אלו למדים את ברכת האירוסין ('וציוונו על העריות, והתיר לנו את הנשואות וכו'). נחלקו הפוסקים האם אכן משם המקור:

א. **התוספות** (כתובות ז ע"ב ד"ה שנאמר) כתבו שהפסוק בפרשתנו הינו אסמכתא בלבד, כלומר פסוק שחכמים הצמידו לדין המקורי כדי שיהיה יותר קל לזכור אותו, אך לא שמפסוק זה למדים את ברכת האירוסין. בטעם הדבר הביאו שני נימוקים. **ראשית**, פשט הפסוק לא מדבר על ברכה זו. **שנית**, ברכת האירוסין צריכה עשרה אנשים, ובברכה שנתנו לרבקה לא היו, ובלשונם:

"ובמסכת כלה דמייתי קרא דויברכו את רבקה (בראשית כד), איכא למימר (= יש לומר) דהתם ברכת אירוסין. ויש ללמוד משם שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח, שהרי אליעזר שליח היה. ונראה דאסמכתא בעלמא היא, דעשרה לא מישתמע מהתם, ולא איירי פשטיה דקרא בברכת אירוסין."

ב. **הב"ח** (אבה"ע סי' לד) לעומת זאת כתב, שמדברי הרמב"ן שהביא את הפסוק נראה שאכן הפסוק הוא המקור לברכת אירוסין מהתורה, וכן עולה מדברי הנוסח במסכת כלה שכתבו מניין לברכת חתנים מהתורה והביאו את הפסוק מפרשתנו. השלכה לשיטתו תהיה, שבמקום ספק אם בירכו את הברכה, יש לברכה שוב מכיוון שמדובר בספק דאורייתא.

בעקבות הפסוק ממנו לומדים את ברכת האירוסין, נעסוק השבוע בברכה זו. נראה את מחלוקת הראשונים בשאלה האם מדובר בברכת המצוות או השבח, ואת המחלוקת האם ברכה זו צריכה עשרה אנשים או שדיי בפחות מכך. כמו כן נראה את הסברי האחרונים, מדוע הרב המקדש לא שותה מהיין בחופה, למרות שהוא מברך את ברכת הגפן.

אופי הברכה

הגמרא במסכת כתובות (ז ע"ב) פוסקת, שבנוסף לשבע הברכות שמברכים בחופה, יש לברך לפני גם את ברכת האירוסין. כפי שהעירו הראשונים, נוסח הברכה שונה מנוסח הברכה הרגיל, מכיוון שמברכים את הקב"ה על כך 'שהתיר את האסורות', ובדרך כלל לא מברכים על התרת איסורים. בעקבות כך נחלקו הראשונים באופי ברכה זו:

א. **הרמב"ם** (אישות ג, כג) פסק, שברכה זו ברכת המצוות, ומשום כך כתב שמיד לאחר שמברכים ברכה זו על החתן לקדש את אשתו, וככל המצוות שיש לעשותן מיד לאחר הברכה. ראייה לדבריו הביא התשב"ץ (ב, עד) מדברי הירושלמי במסכת ברכות (ט, ד) הכותב בפירוש, שברכה זו ברכת המצוות.

לכאורה, אם מדובר בברכת המצוות, יש לברך 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לקדש את האשה', ואכן כך פסק **רבינו יחיאל מפריס**. אף על פי כן, רוב הראשונים חלקו ופסקו כנוסח הירושלמי 'מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין' (או מקדש ישראל), ובטעם הדבר שלא מברכים כדרך כלל על ברכת המצוות נימק התשב"ץ, שעדיין יש להיכנס לחופה, לכן המצווה לא הושלמה, ובלשונם:

"ויש מי שסובר שהברכה שיש לברך קודם הקדושין כשאר המצוות, והיא אשר קידשנו במצוותיו לקדש את האשה, וכן העידו שהרב יחיאל מפריש בך כשקדש את האשה. וזה אינו נראה, שלא מצינו נסח ברכה זו בשום מקום. ומנהג העולם גם כן אינו כן, וגם לברך לקדש את האשה אינו נכון לפי שכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה אין לברך עליה."

ב. דעה חולקת היא דעת **הרא"ש** (א, יב) שסבר, שברכה זו ברכת השבח ולא ברכת המצוות. בטעם הדבר נימק, שלמעשה כלל אין מצווה לשאת אשה, ואת מצוות פרייה ורבייה אפשר לקיים על ידי פילגש ללא קידושין. כפי שמוסיף הרא"ש, משום כך מובן מדוע לא מברכים 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לקדש את האשה' - כי לא מדובר בברכת המצוות.

כמו כן בפשטות לדעת הרא"ש שמדובר בברכת השבח, אין מניעה (ואף צריך) לברך ברכה זו לאחר הקידושין, מכיוון שאת ברכת השבח יש לברך רק לאחר שחלה הקדושה, וכשם שמקדשים בשבת רק לאחר שחלה קדושת היום¹. סברא נוספת לברך רק לאחר הקידושין הביא **הראב"ד**, שאם יברכו לפני, ייתכן שהכלה תתחרט ולא תרצה להתחתן, והברכה תהיה ברכה לבטלה.

להלכה

למרות דעת הראב"ד והרא"ש, להלכה נפסק **בשולחן ערוך** (אבה"ע לד, א) כדעת הרמב"ם שיש לברך את ברכת האירוסין לפני הקידושין, ורק בדיעבד במקרה בו שכחו לברך, פסקו הפוסקים האשכנזים וביניהם **הבית שמואל** (שם, ד) ו**החלקת מחוקק** (שם, ג) שאפשר לסמוך על הראשונים הסוברים שאפשר לברך את ברכת האירוסין גם לאחר מעשה הקידושין, ובלשון החלקת מחוקק:

"ואחר שיגמור הברכה יקדש. כלומר לכתחילה הוא עיקר המצווה לברך עובר לעשייתו, לאפוקי (= שלא כמו) קצת פוסקים דסבירא ליה דלכתחילה מברכין אחר שקידש, ועל זה כתבו שטועים הם, אבל אם שכח ולא בירך קודם אירוסין יש לברך אחר שקידש ולסמוך על שיטתם."

במקרה בו שכחו לברך, עד מתי מותר לברך אחרי? **הרמ"א** כתב שאפשר לברך עד שמסיימים את ברכות החופה, מכיוון שעד אז האירוע ממשיך, וכמו אדם שעדיין שבע מאכילתו שיכול לברך את ברכת המזון. עוד הוסיף הרמ"א, שטוב שלאחר הברכה ייתן החתן שוב את הטבעת לכלה ויאמר הרי את מקודשת לי, כדי להסמך את הברכה לנתינת הטבעת.

הצורך במניין

עד כה ראינו מחלוקת בשאלה האם ברכת האירוסין היא ברכת המצוות או ברכות השבח, ואת ההשלכה לכך בזמן הברכה.

¹ כך כתב הרא"ש בפירושו על הגמרא, אך בניגוד לכך בכללי הרא"ש (ט, א) כתב שיש לברך רק לפני הקידושין, וכדעת הרי"ף והרמב"ם (אך אי אפשר למחות בנהגים הפוך, מכיוון שהם יכולים לסמוך על שיטת רבינו תם). ביישוב הסתירה בין המקורות כתבו הקרבן נתנאל והבית שמואל, שלכתחילה הוא פוסק כרמב"ם וכדעתו בתשובות, ובפירושו על הגמרא הוא התכוון שבדיעבד אפשר לסמוך על דעת רבינו תם.

מחלוקת נוספת שייכתן שקשורה למחלוקת זו היא בשאלה האם ברכה זו צריכה מניין אנשים, כפי שברכת החתנים (= שבע הברכות שמברכים תחת החופה) מצריכה, או שדינה שונה:

מחלוקת הראשונים

א. **דעה ראשונה** בפוסקים היא דעתו של **הרב שמואל הנגיד** (רא"ש שם) שסבר, שברכת האירוסין אינה צריכה עשרה. בטעם הדבר נימק, שכאשר הגמרא דנה בחובה במניין היא דנה רק בברכות החתנים, ולא בברכת האירוסין. כמו כן, ברכת האירוסין צמודה למעשה נתינת הטבעת וקשורה אליה, ונתינת הטבעת וודאי שיכולה להתבצע בפני שני אנשים בלבד.

ב. **דעה שנייה** בפוסקים היא דעת **רב אחאי גאון והרא"ש** (שם) שסברו, שגם ברכה זו צריכה עשרה. הם דחו את ראיית הרב שמואל הנגיד, שכאשר הגמרא כותבת שצריך עשרה היא מתייחסת רק לברכת החתנים, שהרי הגמרא מביאה לדוגמא את קידושי בועז, ומסתמא הוא בירך באותו מעמד גם את ברכת האירוסין, ובלשונו:

"כתב רב אחאי (פרשת חיי שרה טו' טז) דברכת אירוסין בעשרה. והרב שמואל הנגיד נחלק עליו ואמר שאין צריך עשרה אלא לברכת חתנים בלבד, שלא הוזכרו עשרה אלא בה. ועוד הרי קידושין בפני ב' ואתה מצריך עשרה. ולי נראה דברי רב אחאי, דלמאי דילפינן מבוזע הרי בועז עשה גם ברכת אירוסין בעשרה."

הרב אשר וייס (ברכת האירוסין) טען, שהרא"ש צועד בסוגיה זו כשיטתו לעיל, שברכת האירוסין היא ברכת השבח. מכיוון שרק כשמדובר בשבח לקב"ה יש הגיון לאומרו בפני מספר רב של אנשים ובעשרה- כדי שהשבח יגדל, ולא כאשר מדובר בברכת המצוות. אמנם, בעוד שהרב אשר וייס עשה השוואה, נראה שהשולחן ערוך לא הבין כך.

כפי שראינו לעיל, השולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם (וכנגד הרא"ש) שברכת האירוסין היא ברכת המצוות, ומשום כך חובה לברך את הברכה לפני מעשי הקידושין. לעומת זאת, בנקודה זו פסק השולחן ערוך כדעת הרא"ש, שבברכת האירוסין חייבים לכתחילה עשרה אנשים, ורק בדיעבד אפשר בפחות - משמע שהבין שאין קשר בין המחלוקת (ועיין הערה²).

מי מברך

כאמור, את ברכת האירוסין למדים מהפוסקים אותם בירכו את רבקה. נחלקו הפוסקים בשאלה, האם אכן שליח יכול לברך בשביל הבעל, או שדווקא הבעל שבסופו של דבר מקדש את האשה ומתיר לעצמו 'את האסורות על ידי חופה וקידושין' צריך לברך:

א. **הנודע ביהודה** (אבה"ע ס' א') סבר, שמעיקר הדין ברכה זו מוטלת על החתן והכלה, שהרי מדובר בברכת המצוות - ועושה המצווה צריך לברך. הסיבה שבזמן הזה הרב נוהג לברך ברכה זו היא, שבעבר לא כולם היו יודעים את הברכה, ואם החתן היה מברך, שאר החתנים שלא יודעים לברך היו מתביישים, לכן הרב הוא שליח של החתן והכלה, וכן פסק **הרמ"א** (אבה"ע לד, א).

ב. **התבואות שור** (יו"ד א, נט) חלק וכתב שברכה זו אינה קשורה כלל לחתן, והיא מוטלת על אחד מהנוכחים. ראייה לדבריו הביא מדברי הגמרא בכתובות (ז ע"ב) המשווה בין ברכת אירוסין לברכת החתנים ('שבע ברכות') - ואת ברכת החתנים אפשר לברך אפילו כשהחתן והכלה לא נמצאים, ואם אין צורך שהחתן ימצא, וודאי שלא צריכים להיות שלוחו לברכה, ובלשונו:

"דלא בעינן התם שהרב יכוון להוציא את החתן, והחתן יכוון לצאת, ולא נתקנה מעיקרא דווקא על החתן, רק נתקנה על הנועדים לבית האירוסין כדמשמע בגמרא בפרק קמא דכתובות דגרסינן התם, מברכים ברכת חתנים בבית חתנים, וברכת האירוסין בבית אירוסין, וברכת חתנים פסק באבן העזר דמברכים אפילו בשאין החתם אצלם."

מעבר לכך שלדעת הנודע ביהודה חובה שהרב יהיה שליח של החתן והכלה, השלכה נוספת למחלוקתם תהיה, במקרה בו החתן והכלה חרשים. לדעת הנודע ביהודה במקרה זה אין טעם שהשליח יברך, מכיוון שמטרתו להוציא את החתן והכלה ידי חובה והם לא שומעים. לדעת התבואות שור לעומת זאת הברכה כלל לא מוטלת על החתן והכלה, ומשום כך אפשר לברך גם במקרה זה.

ג. גישה שלישית היא גישתו של **הרמב"ם** (אישות ג, כג). כמו הנודע ביהודה, הרמב"ם היה סבור שברכה זו מוטלת על החתן (שהרי מדובר בברכת המצוות), אך בניגוד לנודע ביהודה שבעקבות הפוסקים האשכנזים כתב שהרב המקדש יברך כי החתן מתרגש וכדומה, לדעתו אין סייגים, ויש להיצמד לדין המקורי שרק החתן יכול לברך, וכן פסק **השולחן ערוך** (שם).

שתיית היין

למסקנה, למרות שהשולחן ערוך פסק שעל החתן לברך את ברכות האירוסין, מנהג רוב הספרדים שהרב המקדש מברך, וכפי שפסק הרמ"א. אמנם, פסק זה יוצר בעיה. בעבר (נח שנה ב') ראינו, שרבים מצריכים לברך את ברכת המזון על כוס יין, מכיוון שכך הברכה מקבלת חשיבות. כפי שכותב הירושלמי (סוטה ח, ה) גם את ברכת האירוסין מאותה סיבה לכתחילה יש לברך על כוס יין.

משום כך, אם החתן היה מברך את ברכת האירוסין המצורפת גם לברכת היין, מובן מדוע הוא והכלה שותים מכוס היין, שהרי הוא בירך. אך אם הרב המקדש מברך על היין, מדוע הוא יכול להוציא ידי חובה את החתן והכלה בברכתו?! הרי נפסק שאפשר להוציא אדם אחר בברכת הנהנין רק במקרה בו המברך נהנה גם, ואצל האשכנזים נהוג שהרב המקדש לא שותה מכוס היין!

א. אפשרות ראשונה ליישב הביא **הפני יהושע** (כתובות ס' כא) שדחק וכתב, שמכיוון שהרב המקדש לא מתכוון להנות משתיית היין, ממילא נחשבת ברכה זו ככל ברכות המצוות, בהן אפשר להוציא ידי חובה גם ללא שתייה. ב. אפשרות שנייה ליישוב המנהג כתב **באורח נאמן** (עמ' קלח), שמחמת סכנה כתוב שלא ישתה אדם מכוס יין ויעבירה לחברו, לכן הרב לא ישתה ויעביר לחתן.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

² אמנם אפשר לטעון וליישב את שיטת הרב אשר וייס, שמעיקר הדין השולחן ערוך פסק כדעת הרב שמואל הנגיד שאין צורך בעשרה אנשים, וכשיטתו לעיל שברכת האירוסין היא ברכת המצוות, ורק בגלל שאפשר בקלות לחוש לדעת הרא"ש ולברך בעשרה, פסק השולחן ערוך שלכתחילה טוב לעשות כך (אמנם לא משמע כך מהבית יוסף).

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com